

grueles

Een uitgave van de stichting 'GRUELES' september 2007, 27e jaargang nr. 3



Voorwoord

grueles

Een uitgave van de stichting 'GRUELES' september 2007, 27e jaargang nr 3



Bij de voor- en titelpagina

Aon de Sjtäosie.

Omslag: Sjtäosie ién.

Titelpagina: Sjtäosie oét.

Voorwoord

Hoe is het gesteld met uw kennis van het Gronsveldse dialect? Ik verneem af en toe wel eens van lezers van Grueueueles (weet nu nog niet iedere Gronsveldenaar hoe je dat schrijft op een krijtbord op de Rijksweg?) dat het lezen van Gronsveldse stukken als lastig wordt ervaren. Ik moet zeggen dat het in eerste instantie ook niet meteen mijn hobby was, maar naarmate ik vaker Gronsvelds lees, gaat het me steeds makkelijker af. Sommige dorpsgenoten doen zelfs een poging om e-mails aan mij in het Gronsvelds te versturen. Prachtig! In deze editie van Grueles (zo moet het) kunt u uw vaardigheden op dialectgebied weer bijspijkeren. Hulp nodig? Kijk op www.grueles.nl en klik op Groéselder Diksjenèr.

Nu is Gronsvelds nog tot daaraan toe, maar hoe zit het met uw kennis van de vreemde talen? Kunt u zich verbaal een beetje redden wanneer u met de camper in Nice staat of met een halve liter op een alm in Tirol ligt? Niet dat ik daar iets mee te maken heb, maar ik kom zo op het onderwerp omdat ik onlangs met enkele makkers in het buitenland vertoefde. En toen moesten we ons natuurlijk in de taal die daar gevoerd werd trachten te redden. Ik kan u verzekeren: daar is gedurende drie dagen een woordje buitenlands gesproken dat zijn weerga niet kent. Met handen en voeten (en nog een handvol lichaamsdelen) hebben we getracht ons aan de lokale bevolking verstaanbaar te maken. De communicatie verliep niet altijd even vlekkeloos, maar gelachen hebben we wel. U herkent dat wel...

Grueles heeft zich de afgelopen periode weer laten zien in de gemeente. Zo gaf Stichting Grueles acte de présence bij de fietstocht van de gemeente, is ze betrokken bij de totstandkoming en het onthullen van het monument ter ere van de gevallen in onze omgeving tijdens de Tweede Wereldoorlog en hebben enkele enthousiaste dorpingen van Gronsveld en Rijckholt ervoor gezorgd dat het torentje van het kapelke (dat door koperdieven was belaagd) in ere is hersteld. Ten slotte meld ik u nog dat de sectie Kemedie is begonnen aan een nieuw stuk. Ik wens u veel lees- en kermisplezier.

Groet,

Maarten Heijnen



De Katteliéke Illustratie

Myke haw sjléch gesjlaope, biestig sjléch gesjlaope. Wat 't haw, 't wis 't neet meh 't haw de haf naach ligke te ruelsje en de määor haw 'm geriéje. Ién alle hieregaodsvreugde wäor 't mer opgesjtaande. Ja, wat dèit 'nne mēns zoe lang ién ze bed?

En noé zaot 't moorzielig eleng aon de hoüte kuüketaofel mēt 'n tas koffie van de vurigen däog dy 't zich haw opgewermp ién e penneke. Altiéd droonk 't koffie, noets thee. 'Nèi', zaag 't altiéd tiénge Lena van bié hön nève, 'nèi, gèinen thee, es ich koffie dreenk, daan pis ich thee'. Dat Lena he, altiéd aon 't sjtichele. Vurige wèk haw 't nog tiénge Myke gezaag: 'Wat bis dich läot op? 't Liékent waol ofs tich niks te doén hebs'. 'Läot, läot', haw 't geantwoerd, 'ich wäor op ie Slivvenhier z'n sjoon aon haw'. 'Dy kreem', daach 't, 'oe meujt 't zich mēt. Noé kaom 't gistermuerge om mēt 'n kréntemik dy 't zelf gebakke haw. 'n Kréntemik neumden 't ze, meh 't haw 'm bëter 'nne fits debié kenne doén vuur de krénte nao te goën.

Zoûw mich mesjiens get op m' nne maog zién bliéve ligke? 't Kôs, meh noé zaot 't toch mer gaans eleng zoe biestig vreug ién dy kaw kuüke. Gaans eleng, aachensiëventig jaor en noets getroûwd. Jao, wie 't begên twéntig wäor, haw waol 'ns 'nne van Mēsje koëme vryje. Meh dè wäor neet zoe op trouwe oét. Es 't vroog: 'Wienie trouw v'r?', zaag 'r ekers kier: Es de klie oét 't véld ês'. Pas véul läoter wäor 't drater koëme dat klie altiéd ién 't véld sjtèit, zoëmer en weenter. En doûw wäor 't te läot, 't haw gèine mie aon de versjèt kenne kriége. 'Vajjer doet, môjjer doet en noé zit ich hié, daach 't bedreuf en 'n traon rolde uüver z'n bereumsjelde wange ömliég op de hoüte kuüketaofel.

En wat haw 't noé gehad aon ze lève? Altiéd mer ién dat hûiske gehouzeerd mēt eleng de kompeny van twie keu, get hoonder en e päor knyn. Èine gaanse kier wäor 't mēt 'n bös weg gewès, nao Periés. Es 't draon daach mōs 't nog kôchele. 't Wäor zoe: de sjôffëur haw gezaag: 'Dames, (ze wäore mēt de vrollûi van de Mariakongregatie), dames

deenk draon, lèt op eur bëurs, want Periés bers van de gawdeve. Versjték eur géld dus good'. 'Jao, jao', hawwe Anna en Fien, 'n gepensioneerde sjaoljuffroûw en 'n verpleegster, gerope. 'Vuur lètte waol op. Ôs uüverkomp dat neet, hè Anna?' 'Nèi Fien, ôs neet', zaag Anna, 'ich wèit waol e plèutske'.

Wie ze saoves, zoe meuj es 'n maoj, op d'n hèiverswég wäore zat Anna iénens 'nne kék oët. 'Leve Slivvenhier, m'n bëurs eweg, leve Slivvenhier!' 'Meh ich heb uch toch gezaag vuur ze good weg te dûije', zaag de sjôffëur e bitteke gesjaggerneerd. 'Dat heb v'r oüch gedoën', zaag Anna mēt e betraond gezich. 'Ich haw ze ién m'n oonderbrook gedûijd'. 'Meh heb d'r daan niks gemèrk ién de metro?', vroog de sjôffëur griemelenterre. 'Jao ziéker', sjnigkde Anna, 'meh wè daach dao noé aon?'

De gaansé bös laog op 'nne knap en de twie aw konkernole hawwe de rés van de rejs besjèmp nao boéte zitte te lore. 'Zjus good', daach Myke, 'zjus good vuur dy twie taatsje.

Laansem begôte z'n oüge 'm get toûw te valle. Wie kaom ich toch zoe mizzeräobel sjléch te sjlaope? Ién-ens wis 't 't. 't Wäor neet de sjueld van de kréntemik meh van de maan van de K.I. dè langs zoûw koëme. 't Wäor zoe: Myke haw, wie gezaag, twie keu. Vreuger, wie Vajjer nog lèfde hawwe ze vesjeje keu en es Vajjer daan mēt eng nao d'n deur mōs goën daan moch Myke mēt vuur ze te leje. Meh 't mōs waol boéte bliéve sjtoën, want dat wäor niks vuur joüng vrollûi, zaag Vajjer altiéd. Meh ja, noé zaot 't hié gaans eleng en noé mōs 't oüch gaans eleng mēt eng van z'n keu goën. 'Myke', haw z'nne naober Zjaak gezaag dè zaog dat 't dao versjrikkelijk tiénge op zaog, 'Myke', dat hôf allewyl neet mie, Laot de maan van de K.I. toch koëme'.

'De Katteliéke Illustratie, meh dy besjtèit toch neet mie?, haw 't ién z'n oonsjueld gezaag. 'Blötsj', daach Zjaak, en doûw, hil vreuntelik: 'Nèi, Myke, dy lètters K.I. sjtoën neet vuur Katteliéke Illustratie meh vuur Kunstmatige Inseminatie'. De hôfs neet mie mēt de koo 't hoés oét want dao kömp 'nne maan van de Boereboond langs. 't Ês zoe gebëurd. Doég 't noé mer, de zals zién wat 't 'nne vuuroétgaank ês vergeliéke mēt vreuger'.

'Jao vuuroétgaank, vuuroétgaank', daach Myke, 'kömp dich zoe 'nne kël aon de dëur en' Om nuügen oor zoûw de maan koëme, haw Zjaak gezaag. Meh 't wäor noé pas haf aach. Myke haw de zenewe op ze liéf en 't biët zich mer toejzoer op z'n nêgel van d'n alliewetiggen aambras.



PO. '07

Ejndelik, zjus òm nuügen oor drijden 'nne brommer de straot ién en heel sjtel vuur de duur. 'nne Maan dè 'nne lange lère jas aon haw en 'n veerkéntige koffer van dik lèr mêtdroog, klopde op de dëur. 'M'nne leve kombérevés!' Myke räozelde van angs wie 't de duur oëpe doeg. Nèi, de maan hôfde geng tas koffie, 'r môs nog op 'n dèil aander plaatse zién, 'r woûw zoe gaw muügelijk aon de geng. Myke sjoéverde zich. 't Leep vuur de maan oét nao de sjtaal en wès 'm e bénkske mêt drop 'nne gemaljeerde koomp mêt wäoter.

Hëur sjtòm kloontk rèjelijk vas wie 't zaag: "Hié ês wäoter vuur eur han te wase en dao 'nne näogel vuur eur brook aon op te hange meh ich been weg, want ich wêl dy biestery neet zién."

Tekst : Gilles Jaspars

Illustratie: Piet Orbons



De bevrijding op 13 september 1944 en haar nadagen

Discussie over het aantal gesneuvelde bevrijders

Over de bevrijding van Gronsveld en Rijckholt op 13 september 1944 zijn al vaker artikelen in *Gruetes* verschenen. Waarom dan toch weer een bijdrage over dit onderwerp? Wel, de aanleiding is het feit dat wij nu, ruim zestig jaar na de bevrijding, meer weten over de jongemannen die ons bevrijd hebben.

Dit artikel is een aanvulling op de vorige artikelen en gaat voornamelijk over Amerikanen die ons bevrijdden, Duitsers die dat probeerden te voorkomen en dorpsgenoten die na de oorlog hun leven weer moesten oppakken.

Geen Tommies maar Ammies

Bij de verhalen over onze bevrijding valt op dat veel dorpsbewoners dachten dat de Engelsen ons van het Duitse juk zouden verlossen. Zij waren verbaasd dat de Amerikanen ervoor zorgden dat we weer de Nederlandse vlag konden laten wapperen. Onze bevrijders waren de mannen van het 113^e verkenningseskadron van de Red Horse en het 2^{de} bataljon van het 117^e regiment van de Old Hickory. Hun tegenstanders, de Duitsers dus, behoorden tot de 275^{ste} infanteriedivisie van de Duitse Wehrmacht.

Bevrijding door de cavaleristen

De cavaleristen van het 113^e verkenningseskadron vielen op 13 september vanuit Maarland Rijckholt binnen. Volgens een van onze informanten adviseerde een paar uur eerder op die woensdagochtend een 'oude' Duitse soldaat een aantal Rijckholtelingen die zich "bié de Brök" ophiel- den, om naar Gronsveld te gaan en daar in de Daolekaömers de oorlogs- handelingen af te wachten. Toen hij zag dat zij zijn raad niet opvolgden, wreef hij Fons va Nêt va Loûwke (Naus) die tussen de grote mensen instond over zijn krullenbolletje en zei: "Du arm Kerlchen." De Duitsers hadden aan de zuidkant van Rijckholt, langs de Rijksweg, geschut opge- steld. De Amerikanen maakten daar korte metten mee en de twee Duitse



De bevrijders worden in Rijckholt door de paters en broeders enthousiast begroet. Uiterst rechts: pater Gilissen.

soldaten sneuvelden bij die actie. Ook aan de noordkant van Rijckholt (schuin tegenover de voormalige kloosterpoort) stond Duits geschut, maar dat werd door de bemanning in de steek gelaten. Na enige gevechtshandelingen bij het zustersklooster waar Duitsers in de kelder verstopt zaten, trokken de cavaleristen richting Gronsveld. Zonder veel tegenstand was Rijckholt bevrijd.

Bevrijding door infanteristen

Op dezelfde dag kregen de mannen van het 117^{de} regiment infanterie, die in Sint-Geertruid en Eijsden hadden overnacht, de opdracht om over het plateau op te rukken naar Cadier en Keer. Zij moesten zich daar meester maken van de weg Maastricht-Vaals. Van dit regiment dat uit drie bataljons bestond, kreeg tegen de middag het 2^{de} bataljon de order om ter hoogte van Eckelrade naar Gronsveld af te buigen. Via Heer/Heugem moesten zij dan richting Maastricht trekken. Dat ging niet zonder slag of



Gronsveld, (thans) ter hoogte van Rijksweg 115. Amerikaanse bevrijders met een 155 mm Houwitser.

stoot. Bij het naderen van Gronsveld stuitten de Amerikanen op hevig Duits verzet. Nadat de Duitsers uitgeschakeld waren, ontmoetten de mannen van beide Amerikaanse legeronderdelen elkaar onder in het dorp, op het punt Kampweg/Rijksweg. Ook in de buurt van de windmolen en aan de zuidkant van Heer moesten de bevrijders nog flink slag leveren met hun tegenstanders.

Wie sneuvelde in Gronsveld?

Het exacte aantal gesneuvelden op 13 september, zowel aan Amerikaanse als Duitse zijde is niet helemaal duidelijk. Nog steeds wordt gediscussieerd over de aantallen in Gronsveld.

Voor Rijksholt heeft Jan Weertz de oorlogshandelingen nauwkeurig uitgezocht en beschreven. Zijn conclusie is dat hier vier Duitsers en géén Amerikanen sneuvelen. Dat laatste wordt ook bevestigd door de rapporten van het 113^e verkenningseskadron.

Voor Gronsveld is dit iets anders. Wanneer wij afgaan op de informatie van "ooggetuigen", dan zouden er minstens drie Amerikanen zijn gesneuveld. Zij hoorden bij de infanteristen die vanaf Eckelrade via de Kampweg een deel van Gronsveld hebben bevrijd. Volgens de mondelinge bronnen zou één Amerikaan gesneuveld zijn aan de Panhof (hoek Dorre-

weg-Kampweg, oostzijde) en minstens twee bij vuurgevechten Aan 't Beeldje. Deze aantallen lezen we ook in alle artikelen over de bevrijding van Gronsveld en Zuid-Limburg. Die artikelen zijn gebaseerd op informatie die vaak vele jaren na de bevrijding is opgetekend. De vraag is: komen die gegevens overeen met de werkelijkheid?

Informatie op basis van officiële rapporten

Wanneer we afgaan op de Amerikaanse rapporten en cijfers komen wij tot een andere conclusie. Op 13 september zijn weliswaar drie Amerikaanse infanteristen van het 117^{de} regiment gesneuveld, killed in action, zoals de Amerikanen dat noemen en twee Amerikanen death of wounded (aan hun verwondingen overleden). Maar zij behoorden niet alle vijf bij het 2^{de} bataljon dat een deel van Gronsveld bevrijdde.

- Albert Strahle (B-compagnie, 1^{ste} bataljon). Hij sneuvelde in Cadier en Keer, boven aan de Keerderberg.
- Walter Kruszynski (K-compagnie, 3^{de} bataljon). Hij raakte zwaar gewond, (waarschijnlijk) in Herkenrade, en overleed aan zijn verwondingen.
- Arthur T. Andrew (E-compagnie, 2^{de} bataljon). Hij behoorde tot het bataljon dat ons bevrijdde. Van hem weten wij dat hij bij het binnentrekken van Heer is gesneuveld.
- Raymond F. Gargenes (G-compagnie, 2^{de} bataljon). Wij gaan ervan uit dat hij aan de Panhof om het leven kwam. Gronsveldenaren die de bevrijding aan de Beuk hadden afgewacht en naar het dorp terugkeerden, beweren dat kapelaan Delissen van Gronsveld daar een Amerikaanse gesneuvelde de laatste H. Sacramenten heeft toegediend.
- John W. Moses (E-compagnie 2^{de} bataljon). Hij was ook een van onze bevrijders en hij overleed twee dagen later aan zijn verwondingen.

Ook de gegevens die wij hebben van de oorlogsbegraafplaats Fosse (tussen Luik en Namen) waar alle gesneuvelde Amerikanen tijdelijk begraven werden, werpen geen ander licht op deze zaak. De drie eerder genoemde gesneuvelden werden alle drie op 15 september daar begraven. De anderen een en twee dagen later. Verder komt er niemand van onze bevrijders op de begrafenislijst voor.

Wie waren dan de twee Amerikanen die aan het Beeldje om het leven zijn gekomen? Het is onwaarschijnlijk dat dorpsgenoten getuige zijn

geweest van het vuurgevecht, dat was te gevaarlijk en de familie Scaf die in de buurt woonde, had de bevrijding in mergelgroeven bij de Beuk afgewacht. Toch zeggen Gronsveldenaren (o.a. Piet Spronck) dat aan 't Beeldje twee dode Amerikanen lagen. De vraag is op welk tijdstip was dat? Zouden het Gargenes en Andrew geweest kunnen zijn die, in afwachting van het vervoer naar het mortuarium, daarheen gebracht waren. Volgens Piet lagen de Amerikanen netjes, verzorgd, naast elkaar. In tegenstelling tot de twee afschuwelijk verminkte Duitsers die men had laten liggen in de houding zoals zij gedood waren.

Het onderzoek naar gegevens over de gesneuvelden gaat door
Niet alleen in Gronsveld is verwarring over de aantallen gesneuvelden. Ook op andere plaatsen in onze regio weet men nog niet precies wie, waar en onder welke omstandigheden zij gesneuveld zijn. Een groepje waarin Voeren (Vincent Heggen), Eijsden (Jef Wetzels) en Cadier en Keer (Jo Purnot) vertegenwoordigd zijn, is hier nog mee bezig. Nieuwe informatie is welkom! Ook worden sinds kort de gesneuvelde Duitsers bij het onderzoek betrokken. Zij maken immers ook deel uit van onze bevrijdingsgeschiedenis.

Een gesneuvelde bevrijder, Sergeant Raymond F. Gargenes
De zoektocht naar meer achtergrondgegevens over Raymond F. Gargenes begon met het opvragen van zijn persoonlijk dossier in Amerika. Dit dossier leverde informatie op over zijn militaire jaren en bracht ons op het spoor van zijn woonplaats en zijn ouders.

De 21-jarige sergeant Raymond F. Gargenes, (legernummer 3350107), werd als dienstplichtig soldaat op 16 februari 1943 in Harrisburg, Pennsylvania, ingelijfd. Na een trainingsperiode en een verblijf in Engeland onderging hij zijn vuurdoop in Noord-Frankrijk. Over de manier waarop Raymond bij de Panhof aan zijn einde kwam, bestaat geen gelijkkluidende verklaring. Volgens Gronsveldenaren zou hij geraakt zijn door een Amerikaanse granaat, maar de militaire documenten spreken van een sniper (sluitschutter).

Hoe het ook zij, op 15 september werd hij op de tijdelijke oorlogsbegraafplaats te Fosse begraven. Zijn persoonlijke bezittingen bestonden uit: twee messen, een (niet nader omschreven) religieus artikel, een portefeuille met foto's en wat souvenirgeld. Deze voorwerpen werden een half jaar na zijn dood naar zijn moeder in Amerika opgestuurd.



Raymond Gargenes voor zijn vertrek naar Europa.



V.l.n.r. De vader van Raymond (Albert Gargenes), Raymond, neef van Raymond Luzio Scipioni en oom Luzio Scipioni.

Raymond F. Gargenes woonde in Myerstown in de staat Pennsylvania. Hij was daar ook geboren op 19 juli 1923. Hij had nog twee zusjes en een broer. De roots van zijn ouders, Albert(o) Gargenes en Maria Deluca, lagen in Frondarolo (Italië). Zij waren in 1920 vanuit Napels met het schip de SS Italia naar New York gereisd, om aan de overkant van de oceaan een nieuw bestaan op te bouwen. Uiteindelijk kwamen zij in Myerstown terecht, in de South Mille Ave. Deze buurt werd in de volksmond Little Italy genoemd. Niet vreemd, want volgens het bevolkingsregister van Myerstown uit die tijd blijken er inderdaad nogal wat gezinnen met een Italiaanse naam te wonen. Het katholieke gezin Gargenes was lid van de Mary Gate of Heaven Catholic Church in hun woonplaats. Na zijn lagere school ging Raymond nog een jaar naar de Highschool. Gedwongen door de economische crisis vóór de oorlog moest hij zijn studie opgeven om het gezin mee te helpen onderhouden. Toen hij zich moest melden voor militaire dienst werkte hij als monteur in een bedrijf dat zeildoeken fabriceerde.

Raymond terug naar huis

Eind jaren veertig werd de begraafplaats Fosse geruimd. De Amerikaanse staat bood de nabestaanden aan om de stoffelijke resten naar Amerika over te brengen. Er waren ook veel soldaten die hadden aangegeven tussen hun kameraden in Europa begraven te willen worden. Raymonds ouders kozen ervoor hun zoon terug te laten keren. Zijn



De grafsteen van Raymond In Myerstown in Pennsylvania.

stoffelijke resten werden begin 1949 ingescheept naar New York en vandaar per trein naar Myerstown overgebracht waar zij op 8 april arriveerden en de dag erna op het St. Gertrude's cemetery herbegraven werden.

Op zoek naar een foto van Raymond

Nadat wij de woonplaats van Raymond hadden achterhaald, zijn wij een zoektocht begonnen naar zijn familie. Doel hiervan was een foto van hem te bemachtigen voor het foto-archief van Grueles. E-mailberichten naar naamgenoten in zijn woonplaats haalden niets uit. Daarom besloten wij

July 19th 2006

To
Jo Purnet
I am writing to you today
which is also the Birthday
Sgt. Raymond F. Gargenes
I am sending you pictures
which you asked for.
I hope that they are
Satisfactory!

Brieffragment van de zus van Raymond.

de plaatselijke krant, Lebanon Daily News, te benaderen. De redactie was bereid een oproep te plaatsen. Na een tijdje reageerden een achterneef en een bejaarde zus van Raymond. Deze laatste was nogal wantrouwig. Zij wilde precies weten wat onze beweegredenen waren, waarom wij informatie over haar broer wilden hebben en wat wij met

deze wetenschap gingen doen. Ondanks haar weifelende houding stuurde zij ons na enkele maanden toch een briefje en foto's van haar broer. De correspondentie met haar is voorlopig stopgezet. Wellicht dat dit artikel daar weer verandering in brengt. Wij zullen in ieder geval een exemplaar van Grueles naar Myerstown sturen.

Overleden aan zijn verwondingen, John W. Moses

Over John W. Moses weten wij minder. Het onderzoek naar hem is nog niet helemaal afgerond.

Johns legernummer was 35443519. Hij moest zich op 29 augustus 1942 in West-Virginia als dienstplichtige melden. Waarschijnlijk is hij aan de Kampweg in Gronsveld ernstig gewond geraakt aan hoofd en nek. Wellicht werd hij daarna overgebracht naar Dalhem, waar de Amerikanen een veldhospitaal hadden ingericht. Twee dagen later overleed hij. Toen hij op 16 september werd begraven in Fosse gebeurde dit in eerste instantie als unknown (onbekende) in graf X-27. Pas later is hij aan de hand van vingerafdrukken geïdentificeerd. Volgens de dossiers was zijn identificatieplaatje (dogtag genoemd) zoek.

John was 23 jaar toen hij sneuvelde. Hij had blauwe ogen en blond haar. Zijn ouders waren Joe W. en Molly Moses. Zij woonden met hun gezin in Winfield, West-Virginia, maar zijn later verhuisd naar Washington CH, 819 South Fayette Street in Ohio. Op Johns lichaam werden aangetroffen: een zakmes, een fluitje, portefeuille met foto's, potlood, een souvenir en religieuze artikelen, ondanks dat in zijn dossier stond dat hij niet religieus was. Er zijn dorpelingen die beweren dat een van de Amerikaanse militairen die aan de Kampweg lag een geweer had waarin de naam Ohio gekerfd stond.

Wanneer u ooit in Henri-Chapelle op de Amerikaanse begraafplaats komt, neem dan eens een bloemetje mee: John W. Moses ligt daar in vak H rij 11 graf 3 begraven.

De Duitse tegenstanders

Vanaf eind augustus 1944 begonnen steeds meer gedesillustreerde en hongerige Duitse soldaten vanuit België terug te trekken naar die Heimat. Dat terugtrekken verliep chaotisch. Zij waren te voet, per fiets of met kar en paard. Alles wat rolde werd als vervoermiddel gebruikt. Enkele dagen voor de bevrijding veranderde die situatie. Vanuit Duitsland werden verse troepen aangevoerd, die zich gedisciplineerder gedroegen dan hun terugtrekkende collega's. Zij hoorden bij de 275^{ste} infanteriedivisie. Hun commandant was de 49-jarige in Bayreuth (Beieren) gebo-

ren Wehrmacht Generalleutnant Hans Schmidt jr. Hij had al heel wat oorlogservaring opgedaan in Oost-Europa. Nadat hem een nieuwe divisie was toegewezen, had hij met zijn nieuwe manschappen in juli en augustus 1944 aan het Westfront enorme verliezen geleden. Schmidt werd teruggeroepen naar Aken om te hergroeperen. Hier werd zijn zwaar gehavende divisie aangevuld met parachutisten die in Noord-Europa actief waren geweest. Verder werden zijn nieuwe troepen versterkt met, zoals Schmidt naderhand verklaarde, mannen van boven de dertig jaar en jongens nog te jong en te onervaren om te vechten. Schmidt kreeg op 5 september de opdracht om een nieuwe verdedigingslinie in te richten langs de Maas en het Albertkanaal. Ook onze mannelijke dorpsgenoten moesten hieraan meewerken. De Duitsers verplichtten hun om schuttersputjes te graven langs de Rijksweg tussen Rijckholt en Gronsveld en langs de Molenweg. Mannen die zich daaraan onttrokken moesten onderduiken.

Schmidt had in de week voor onze bevrijding zijn hoofdkwartier afwisselend in Sint-Antoniusbank en Banholt. Over zijn verblijf daar schrijft de Banholtenaar A.P. Royen in zijn dorpskroniek: "Bij hun terugtocht naar de Siegfriedlinie vestigt op 8 september 1944 een Duitse generaal, generaal Schmidt van de 275^{ste} divisie, voor een paar dagen zijn kwartier op de pastorie van Banholt. Hoewel een Duitser, toch een zeer beschaafde en nette man, een loffelijke uitzondering, te verklaren door het feit dat hij uit Beieren kwam. Op 12 september vertrekt de generaal met zijn staf."

Ondanks dat Schmidt met zijn 275^{ste} divisie steeds weer opnieuw moest terugtrekken en grote verliezen leed, was der Führer blijkbaar toch tevreden over hem, want een maand na onze bevrijding ontving hij het Ritterkreutz. Hans Schmidt jr. overleed in 1971.

Gesneuvelde Duitsers

Het aantal Duitsers dat sneuvelde op 12 en 13 september in gevechten met de Amerikanen (117^e regiment infanterie en 113^e verkenningseskadron) was vele malen groter dan bij hun tegenstanders. Vooral in Maarland sneuvelde een groot aantal. De Amerikanen hadden vanaf de overkant van de Maas goed zicht op de Duitse stellingen. Het precieze aantal gesneuvelden is onbekend. Het onderzoek loopt nog. In ieder geval werden op de begraafplaats in Breust in een massagraf 41 Duitsers begraven, ieder in een aparte kist. Hun namen zijn bekend. Later zijn ze overgebracht naar de Duitse militaire begraafplaats in Ysselsteijn.

Aan de zuidkant van Rijckholt sneuvelden, zoals eerder vermeld, twee Duitsers. Verder vond Door Kempener een Duitse soldaat, omgekomen door een granaatscherf, ten zuiden van Rijckholt. Een Duitse officier kwam bij boerderij Vossen om het leven. En dan de twee Duitsers die Aan 't Beeldje sneuvelden. Overigens, andere informanten (Claessens, zoon van het hoofd der school) spreken over meer dan tien gesneuvelden Aan 't Beeldje. Ook op de Molenweg en in Heer kwamen Duitsers om. Ons onderzoek gaat in ieder geval door.

De namen van twee Duitse gesneuvelden bekend

Van twee gesneuvelde Duitsers hebben we tot nu toe iets meer gegevens kunnen opsporen.

Een is Artur Parchert, Obergefreiter (vergelijkbaar met een korporaal 1^{ste} klas), gesneuveld op de Kampweg, Aan het Beeldje. In zijn zakboekje, dat zich nog in Gronsveld bevindt, staat vermeld dat hij Fallschirmjäger (parachutist) was. Hij had ook al in Noord-Europa in de buurt van Trondheim (Noorwegen) gevochten. Parchert was 24 jaar en werd tijdelijk begraven in Overrepen (B). Daarna is hij overgebracht naar de Duitse oorlogsbegraafplaats in Lommel (B). Volgens de informatie op zijn grafsteen is hij op 14 september overleden.

De andere Duitser werd, volgens documentatie in het gemeente-archief, als "onbekende", ergens in Gronsveld tijdelijk begraven. Vijf dagen na de bevrijding overhandigde kapelaan Delissen zijn zakboekje en spaarbankboekje aan een Amerikaanse commandant. In 1952 schrijft het Rode Kruis aan de gemeente dat het waarschijnlijk ging om Ernst Parr, geboren op 15 november 1924 in Krombach (Beieren). Hij was toen hij sneuvelde dus nog géén twintig jaar. Hij ligt in Ysselsteijn begraven. Overigens kon de kapelaan aan het Rode Kruis geen aanvullende informatie verstrekken omdat hij na acht jaar zich alleen nog vaag iets hierover herinnerde. Waar ergens in ons dorp Ernst Parr begraven is geweest, is nog niet bekend, waarschijnlijk buiten het dorp dichtbij de plaats waar hij ook gesneuveld is. Wie weet hier meer over?

De oorlog voorbij: blijheid en droefheid

Dan 13 september 1944: de bevrijding. De oorlog is voor ons voorbij. Onze dorpsgenoten gaan in een stoet lachend en zingend door het dorp. De bevrijders trekken verder en worden afgelost door andere troepen, maar Duitse vliegtuigen blijven voor onrust zorgen. Wanneer in december

het Ardennenoffensief losbarst, maakt menigeen zich toch zorgen over de toekomst. En dan eindelijk, voor een groot deel van onze landgenoten een hongerwinter verder, is op 5 mei 1945 de oorlog definitief voorbij.



Najaar 1944. Fred Astaire verzorgde een optreden voor de in Gronsveld gelegerde troepen.

De dorpingen proberen vanaf de eerste dag na onze bevrijding in september het normale dagelijkse leven weer op te pakken. Dat was niet voor iedereen even gemakkelijk, want het oorlogsgeweld had ook in Gronsveld en Rijckholt littekens achtergelaten.

- Mathieu Roosen uit Rijckholt sneuvelde aan de Grebbeberg. Daar ligt hij ook begraven. In Gruelis is al eerder aandacht aan hem besteed.
- De joodse weduwe Bina Schaap-Canther woonde aan de Stationsstraat in Gronsveld. Zij staat vermeld op de transportlijst van 11 mei 1943 naar het concentratiekamp Sobibor. Drie dagen later werd zij daar vergast. Haar zoon Alexander, geboren 1894 en haar schoondochter Rike Gudema, geboren 1897 waren eerder ondergedoken in een kasteeltje in België. Zij hebben beiden de oorlog overleefd. Een artikel over de familie Schaap is in voorbereiding.
- Jean van Geleen, een jongeman uit Rijckholt; zijn ouders zijn begin jaren vijftig in Gronsveld gaan wonen. Jean kwam tijdens zijn tewerkstelling in Duitsland in een concentratiekamp terecht. Eén lezing is

dat Jean, nadat het concentratiekamp bevrijd was door de geallieerden, zo verzwakt was dat hij onderweg naar huis aan uitputting is bezweken. De andere lezing is dat Jean bij een vluchtpoging, door de Duitsers standrechtelijk is gefusilleerd. Jarenlang heeft zijn familie tussen hoop en vrees geleefd. Niet bekend is waar hij begraven ligt. Het onderzoek wordt voortgezet.

- Twee neven Piet Bouchoms uit Gronsveld. Zij streden aan Duitse zijde. De een is vermist, het is niet bekend waar hij begraven is. Zijn neef overleed in een ziekenhuis in Amersfoort en is naderhand in Gronsveld begraven.

- Bart Schrijnemaekers uit Rijckholt, 26 jaar, door veel dorpsgenoten Mies genoemd, werd kort na de bevrijding op "Sjtèibrik" doodgeschoten. Niet bekend is of de kogels uit een Duits of Amerikaans geweer kwamen. Ook aan hem is in Grueles al een artikel gewijd.

Verder werd een joods meisje dat bij de familie Bronckers in Rijckholt woonde door de Duitsers 'opgehaald'. Het is moeilijk te achterhalen wat er verder met haar gebeurd is omdat de informanten zich weinig kunnen herinneren.

De NSB-ers

De dag na de bevrijding was voor onze dorpsgenoten een dag van gemengde gevoelens. Een deel vierde feest en voor anderen, de NSB'ers en hun gezinnen, brak een vervelende periode aan.

De ideeën van Hitlers NSDAP en zijn aanpak van de werkeloosheid konden in onze contreien op nogal wat waardering rekenen. De stembusuitslagen in de jaren dertig bewijzen dit, ook in onze dorpen.

Een klein aantal inwoners sloot zich uit overtuiging bij de NSB aan. In hun woning hing de foto van Hitler prominent aan de muur. Andere dorpsgenoten waren NSB'er uit frustratie en wrok. Zij voelden zich in het verleden niet rechtvaardig behandeld door gemeentelijke en kerkelijke autoriteiten, vooral in Gronsveld was dat het geval. Door hun NSB-schap konden zij, figuurlijk gezien, een lange neus trekken naar degenen die hen in het verleden gekoeioneerd hadden. Maar de meerderheid van de NSB-ers was opportunist en dacht door het lidmaatschap gemakkelijker brood op de plank te krijgen. Ook is bekend dat gezinshoofden lid waren omdat ze dachten zo te voorkomen dat hun zonen in Duitsland tewerkgesteld zouden worden. Trouwens, de NSB'er die tijdens de

dat oorlog zich pas realiseerde wat Hitlers werkelijk plannen waren, kon tijdens de bezetting zijn lidmaatschap niet opzeggen zonder veel problemen over zichzelf en zijn gezin af te roepen.

De vergelding

In de dagen na de oorlog werden de NSB'ers door de plaatselijke OD (ordedienst), vaak jongemannen, opgepakt. Hierbij werd nauwelijks verschil gemaakt tussen de 'brood-NSB'ers' en de echte propagandisten. Al met al deden zich, in tegenstelling tot onze buurdorpen, geen ernstige excessen voor. Nu, na meer dan zestig jaar, zegt menige dorpeling het destijds met die aanpak van de OD'ers niet eens te zijn geweest. Maar, dat zij door de euforie van die dag en de angst om als 'verrader' te worden beschouwd, toen toch maar gezwegen hebben.

De NSB'ers kwamen in interneringskampen terecht. Van daaruit werden zij elke dag afgemarcheerd om werkzaamheden te verrichten. Familieleden en bekenden die dat wisten maakten van die gelegenheid gebruik om de geïnterneerden 'toevallig' te ontmoeten, zodat zij de mannen een extra boterham konden toestoppen.

Voor de gezinnen waarvan de kostwinner geïnterneerd was, waren het moeilijke tijden, ondanks de ondersteuning van familie en burens. Na maanden van grote onzekerheid mochten de meeste geïnterneerden weer naar huis. Terug thuis werden zij door het overgrote deel van de dorpsgenoten weer gewoon in de gemeenschap opgenomen en konden zij als vanouds in de verenigingen functioneren. Toch was niet alles vergeven en vergeten, vooral bij meningsverschillen werd nogal eens verwezen naar iemands gedrag tijdens de oorlog. Zelfs nu, na meer dan zestig jaar, voelen mensen zich nog ongemakkelijk als over dit stukje dorps-geschiedenis wordt gepraat.

Ten slotte

Op initiatief van Grueles en met medewerking van de gemeente is op zaterdag 15 september onder in het dorp een kunstwerk onthuld. Dit kunstwerk is gemaakt door de beeldend kunstenaar Wil van der Laan uit Bunde. Het staat op de plek waar op 13 september 1944 beide Amerikaanse legeronderdelen samenkwamen. Het kunstwerk moet als monument de herinnering levend houden aan vier jaar Duitse bezetting en aan de dorpsgenoten die daar het slachtoffer van werden. Verder natuurlijk



Najaar 1944. Op de binnenplaats bij Geel Dassen. In gezelschap van een Amerikaanse soldaat: Nêt, Mie en Annie Dassen.

aan onze bevrijding en aan de Amerikanen die voor onze bevrijding hun leven moesten geven, in het bijzonder Raymond Gargenes. In een volgende aflevering van Grueles komen wij uitgebreid terug op het tot stand komen en de betekenis van het kunstwerk.

Jo Purnot
Léon Olislagers



Streekmuseum

Septemberkêrmes

Vuur zalle nao de muülekes goën
Dy boëve aon de Pötsjtèg sjoën
V'r ètè oüch weer hoondersop
Ich sjpits mich noé al drop
(vrij naar Sjpuül en Zaank, 1995)

De belangstelling voor de septemberkermis begint te tanen. Met septemberkermis kwam vroeger de familie op bezoek en er werd vooral veel gegeten: 's middags vlaai en 's avonds "kaw sjoëtel", "tèdevoov" of "e videeke". In veel gezinnen werd zelf vlaai gebakken en ook de bakkers maakten overuren.

Door de vele feesten en activiteiten die thans worden georganiseerd ('t ês al daog zondig, en al soondes kêrmes") zijn de kermissen minder populair geworden.

Gaan we naar Rijckholt?

In het voorjaar maakten wij al melding van het feit dat Grueles met de gemeente Eijsden en woningbouwvereniging Servatius in overleg is over de mogelijkheid al onze activiteiten onder te brengen in en nabij het voormalige zustersklooster Immaculata in Rijckholt. We maken nu gebruik van de bovenverdieping van het oude patersklooster achter de kerk van Rijckholt. Hier vergaderen bestuur en secties, vinden bijeenkomsten plaats van de jeugdsectie Natuur en worden de repetities van de sectie Kemedie gehouden. De sectie Streekmuseum is gehuisvest in enkele loodsen aan de Oosterbroekweg. Daar hebben we te weinig ruimte om al onze spullen onder te brengen. De ruimten zijn weliswaar knus maar in de winter te koud en in de zomer te warm door het ontbreken van isolatie. Bovendien is deze locatie, gelegen op een industrieterrein, niet geschikt voor een museum.

De beoogde locatie in Rijckholt biedt enkele voordelen:

- alle activiteiten van Grueles worden bij elkaar gebracht;
- de accommodatie is gelegen langs fiets- en wandelroutes en ligt dicht bij het Savelsbos;
- de gebouwen zijn beter geschikt voor onze activiteiten.

De plannen zijn nog pril en de intentie om onze stichting een mooie plek te bieden in het complex is bij alle betrokken partijen aanwezig. De voormalige wasruimte is geschikt als vergader- en repetitieruimte.



Wij denken dat de nieuwe locatie een plaats wordt waar onze stichting zich verder kan ontplooiën en waar medewerkers en publiek graag zullen komen.

Veldkapel

In de nacht van 29 op 30 mei jl. hebben vandalen het torentje van de veldkapel tussen Rijckholt en Gronsveld vernield. Zij hadden het kennelijk voorzien op het koper. Hoogstwaarschijnlijk zijn de daders gestoord (letterlijk en figuurlijk) en met lege handen vertrokken. De schade is aanzienlijk, de restanten van het torentje werden teruggevonden in een nabijgelegen akker.

Enkele sponsors waren bereid het project te financieren en er werden ook enkele vrijwilligers gevonden die het torentje wilden herstellen. De stichting Grueles heeft haar werkplaats, machines en gereedschappen ter beschikking gesteld. Nadat twee maanden hard gewerkt was, werd op dinsdag 14 augustus jl. het vernieuwde torentje teruggeplaatst.



Maastrichts Mooiste

Op zondag 3 juni liepen ruim 1700 wandelaars door het Savelsbos in het kader van het evenement Maastrichts Mooiste. Op verschillende plaatsen in het bos werd uitleg gegeven over allerlei wetenswaardigheden. Grueles verzorgde vier informatiepunten. Nabij "Dommelsgraaf" werd door de sectie Video een film getoond over de das. Nabij de "Eenkepöt" vertelde de sectie Historie over deze bijzondere plek in het bos. In de "Groéselder kiezelkoûjl" gaf de sectie Natuur uitleg over grintwinning. De sectie Streekmuseum belichtte in de "Klejn Daolekäomers" de mergelwinning. Gezien de vele positieve reacties kunnen we stellen dat het een geslaagde dag was voor de organisatie en voor onze stichting.



Zicht op de "Klejn Daolekaömers" tijdens Maastricht Mooiste.

Prijsvraag

De vorige prijsvraag leverde weer een aantal inzendingen op. Hetty Nelissen uit Heugem mag iemand blij maken met een jaarabonnement op ons periodiek. Afgebeeld was een ketel. In het Gronsvelds dialect wordt een dergelijke ketel "moer" genoemd. Het spreekwoord dat er bij past is: "zoe zjwert wie 'nne moer", zo zwart als een ketel. Als een ketel te lang op het vuur stond, werd hij helemaal zwart. Als de verkenners van Gronsveld op kamp zijn geweest, zijn veel ketels "zoe zjwert wie 'nne moer". Door ze vooraf met groene zeep in te smeren, is dit te voorkomen. Het Nederlandse spreekwoord: "De pot verwijt de ketel dat hij zwart ziet" verwijst ook naar het zwart worden van de ketel. Deze Nederlandse oplossing kon niet de goedkeuring wegdragen van de jury. Voor de nieuwe opgave vragen wij weer een Gronsvelds spreekwoord of gezegde dat past bij de onderstaande tekening.

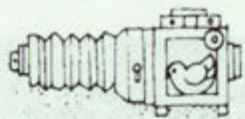


U mag reageren: Frans van de Weerd, Rijksweg 153a, 6247 AD Gronsveld of per mail fransvandeweerd@home.nl. Het gebruik van het Gronsveldse woordenboek op internet (dat sowieso de moeite waard is om eens te bekijken) kan u helpen. (www.woordenboek.gronsveld.com).



Vrijdag voor de bronk werd het door de sectie Streekmuseum vervaardigde nieuwe beeldje geplaatst "Aon 't Beeldsje", hoek Vroendalsweg. Het werd onthuld door Piet Spronck en Theo Op Heij, beiden buurtbewoner én medewerker van de sectie Streekmuseum en ingezegend door pastoor Pierik. Ook het tamboer- en klaroenkorp van de schutterij gaf hierbij acte de présence.

Sectie streekmuseum



1938. Adèle en Thérèse Willigers komen de "Pötsjtèg" af.



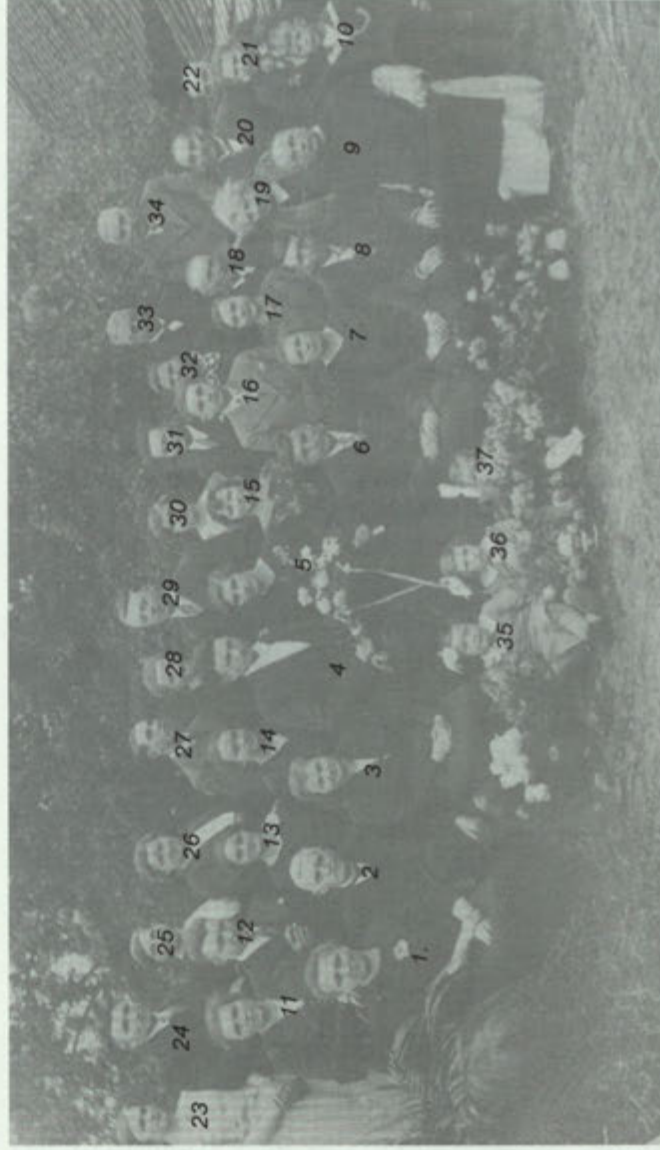
1950. Broekstraat, gezien vanaf hoek Broekstraat-Harmonieweg.



Aon Mathieu Dassen.

Gronsveld (Z.L.) Dorpsgezicht

11 mei 1937. Huwelijk van Mathieu Dassen en Maj Lardinois.



1. Nét van de Weerdt-Dassen 2. Frans Dassen 3. Marijanne Dassen-Roosen 4. Mathieu Dassen 5. Maj Dassen-Lardinois 6. Eugène Lardinois 7. Nella Mingels-Lardinois 8. Bèr Mingels 9. Reneerke Roosen 10. ? 11. Lyda Hulsdassen 12. Guillaume Dassen 13. Lyda Dassen-Macheels 14. Maj Dassen-van de Weerdt 15. Lyda Dodemont-Dassen 16. Jef Dassen 17. Maria Roosen 18. Johannes Roosen 19. Juff. Hollman 20 t/m 23. ? 24. Frans Dassen 25. Fien Dassen-Custers 26 Maj Dassen-Mingels 27. Zjeng Rompelberg 28. Marie Caelen-Dassen 29. Henri Caelen 30. ? 31. Zjang Dassen 32. Lies Muytjens-Rompelberg 33. Zjang Clairbois 34. ? 35. Mie Mingels 36. Lies Mingels 37. Riet Mingels.

Geziën



Zelfs met de duidelijke hint die ik vorige keer gaf was het voor velen toch nog een moeilijke opgave, onze vorige "ateröm" te herkennen. Het is "Pötsjtèg" (Stationsstraat) 2a. Marcel Willems en zijn vrouw Lilian Felix zijn sinds juni 1998 de eigenaar van deze voormalige dienstwoning van het kasteel.

Zoals wij de woning nu kennen is ze van rond 1920. Maar het is vrijwel zeker dat deze woning voor die tijd een geheel vormde met het ernaast gelegen huis. Als je de achtergevel bekijkt dan zie je in het metselwerk een boog die van de ene gevel doorloopt naar de andere, waarin vroeger waarschijnlijk een poort heeft gezeten die toegang gaf tot een opslagruimte voor het kasteel. Gilles Jaspars weet dat hier rond 1850 nog familie van hem (de familie Waber) gewoond heeft.

Naar alle waarschijnlijkheid zijn Bèr Starmans en Fien Puts de eerste bewoners geweest van het huis zoals het in 1920 is verbouwd. Fien werkte in de huishouding op het kasteel en Bèr startte hier zijn loodgietersbedrijf. Zij kregen drie kinderen: Dries, Marie en Bèr. Het lag in de bedoeling dat Dries het loodgieterbedrijf zou overnemen maar hij overleed in oktober 1954 door een noodlottig ongeval. Daardoor werd Bèr de opvolger. Intussen was de naam Bèr al lang veranderd in Bill, deze naam kreeg hij van de Amerikanen die vlak na de bevrijding in de harmoniezaal gelegerd waren. Bèr kwam toen, zoals zovele jongens uit het dorp, vaak bij de militairen. De Amerikanen noemden hem Bill, en dat is zo gebleven. Zoals zijn neef Ger Janssen mij vertelde, heeft Bill dit nooit erg gevonden.

Nadat Marie in 1944 trouwde met Piet Janssen, woonden zij nog tot 1957 bij Fien en Bèr in. Marie en Piet kregen hier zes kinderen: Nico, Bert, Elly, Jo, Monique en Fred. Later, toen zij in de Graaf Van Bronckhorst-

straat woonden, werd zoon Ger geboren. Aardig te vermelden is nog dat deze "witte" huizen in de Graaf Van Bronckhorststraat de eerste serie-bouwwoningen waren die in Gronsveld gebouwd zijn. Kasteelheer Paul Gadiot was de architect.

In 1985 kocht Bill zijn ouderlijke woning van de familie Gadiot. Op 24 november 1997 overleed Bill en werd het huis verkocht aan de huidige eigenaren.

Lilian en Marcel wisten precies hoe ze het huis wilden verbouwen. Voor Marcel, kunstschilder, kwam er een atelier op het noorden in verband met de gunstige lichtinval. De berging aan de zijkant werd gesloopt om plaats te maken voor een nieuwe ingang. De woning werd geheel gemoderniseerd.

Ook de tuin kreeg een opknappbeurt. Gelukkig konden ze een stuk grond bijkopen zodat ze een orangerie konden bouwen. Hieromheen kan Lilian, bloemiste van beroep, haar hart ophalen: een rozentuin, een kruidentuin, een buxustuin. Op diverse plaatsen werden er zitjes aangelegd zodat je de zon naar believen kan volgen of juist kan ontlopen. Het geheel is afgewerkt met prachtige bloemenborders, kortom een prachtige tuin.



Dat de eigenaren van bovenstaande "ateröm" ook groene vingers hebben, is op de foto duidelijk te zien.

Sjef Caris



Ommetje tussen Gronsveld – Rijckholt en Savelsbos

Najaar 2006 schreef Landschapsbeheer Nederland een prijsvraag uit ter bevordering van de ontsluiting van het buitengebied, dicht bij dorps- en stadsranden. De prijsvraag heette: "Creëer een belevenis, win je eigen ommetje!" Landschapsbeheer Nederland is het samenwerkingsverband van de twaalf provinciale organisaties. Zij streven naar behoud, beheer en ontwikkeling van een ecologisch cultuurlandschap met een streek-eigen karakter. De sporen die de natuur en de mens in het landschap nalaten maken daar deel van uit. Van droogdal en grafheuvel uit een ver verleden tot houtwal en knotboom van nu. Die natuurlijke en culturele landschapselementen vertellen verhalen over ons landschap.

Landschapsbeheer leert ons die verhalen lezen en stimuleert daarmee het beheer van landschapselementen zodat zij ook in de toekomst een eigen plaats hebben.

Met de prijsvraag werden bewoners en lokale verenigingen en organisaties uitgenodigd tot het aandragen en realiseren van kleine wandelingen dicht bij huis. Het kon gaan om bestaande onverharde paden of de aanleg of het herstel van historische paden langs akkers, houtwallen en heggen. Hierdoor zou het "rondje dorp" weer mogelijk moeten worden.

Landschapsbeheer stelde per provincie 10.000 ter beschikking voor de winnende inzending om het ommetje daadwerkelijk te realiseren. Uiterlijk 1 maart 2007 dienden alle plannen ingediend te zijn. Een plan moest minimaal voldoen aan de werkdefinitie van een ommetje zoals deze door Landschapsbeheer was opgesteld. Deze werkdefinitie luidde:

- Onverhard pad in een agrarisch landschap
- Zoveel mogelijk op cultuurhistorische basis
- Natuurvriendelijk/landschappelijk ingepast
- Lokaal ingebed
- Rondwandeling of een rondwandeling door verbinding met andere paden
- Opgebouwd uit bestaande paden en nieuw aangelegde c.q. herstelde paden
- Liefst met aanpalende horeca al dan niet in de vorm van agrotourisme

Enkele redenen waarom Landschapsbeheer ommetjes wil realiseren zijn:

- Ommetjes voorzien in de behoefte om dicht bij huis te kunnen wandelen en je eigen omgeving beter te leren kennen
- Ommetjes (over boerenland) zijn iets specifiek, je komt er met het "boerenlandgevoel" in aanraking
- Wandelen is gezond en wandelen is beleven, al wandelend kun je meer genieten van natuur en landschap
- Wandelen door boerenland leidt tot meer betrokkenheid bij landschap en de rol van landbouw
- Voor agrariërs bieden ommetjes de kans het imago van de landbouw te verbeteren en/of agrotouristische activiteiten te ontplooiën

Via stichting Instandhouding Kleine Landschapselementen in Limburg (IKL), de Limburgse afdeling van Landschapsbeheer Nederland, werden wij op deze prijsvraag geattendeerd. Omdat Sectie Natuur al langer speelde met de gedachte om enkele delen van het gebied tussen Savelsbos en de kernen Gronsveld en Rijckholt beter voor de wandelaar te ontsluiten en hierover ook al enkele malen met Staatsbosbeheer had gesproken, waren we het er al snel over eens dat we aan de prijsvraag zouden deelnemen. Vanuit Sectie Natuur werden Bèr Houten, Piet Huvener en Hub. Reumers belast met de opdracht het plan voor een ommetje in te dienen.

Gedrieën werd gestart met het aandachtig bestuderen van de handleiding van Landschapsbeheer en de stafkaart en al snel werd de conclusie getrokken dat het "rondje dorp" niet tot de mogelijkheden behoorde. De A2 trekt hier letterlijk een streep door de rekening. In het Savelsbos zelf zijn al vele paden, dus daar hoefden we onze aandacht ook niet op te richten. Maar de zone tussen bos en woonkernen betrekken bij het ommetje werd als kansrijk ervaren. Dit idee werd verder uitgewerkt en uiteindelijk als plan ingediend. Een uittreksel van dit plan volgt hierna. Het plan voorziet tevens in een verplichte opname van objectieve criteria waarop de jury haar beoordeling mede zou baseren.

Het plan (uittreksel)

Ligging en historie

Gronsveld en Rijckholt liggen in het zuidelijke Maasdal, ingeklemd tussen de A2 in het westen en het Savelsbos in het oosten. Afgezien van een

smalle strook groen, die dient als ecologische verbindingszone tussen Maas en Savelsbos en heuvelland, is het gebied ten westen van de kerkdorpen Gronsveld en Rijckholt niet aantrekkelijk voor een recreatieve beleving. Industrierterreinen domineren de vlakte. Bovendien zijn door de aanleg van de A2 veel wegen en paden in westelijke richting afgesneden. Recreatieve beleving wordt dus vooral in oostelijke richting gezocht, daar waar het Savelsbos ligt. Het Savelsbos nodigt met zijn unieke flora en fauna hiertoe ook uit. Je kunt dus stellen dat vanuit de dorpen Gronsveld en Rijckholt vele wegen leiden naar het Savelsbos.

Het Savelsbos geniet landelijke bekendheid vanwege de vele voorjaarsbloeiërs, denk hierbij aan daslook, gele bosanemoon, slanke sleutelbloem en zwarte rapunzel om er maar enkele te noemen, maar vooral door de vele grubben waarmee dit hellingbos doorklieft is. Het gebied rond de Schone Grubbe is met zijn Henkeput en prehistorische vuursteenmijn uniek in zijn soort. De vele, kriskras door het bos lopende wandelpaden, worden dan ook veel belopen.

De wegen vanuit Gronsveld en Rijckholt naar het bos toe dienen vooral als verbindingsweg.

Door de ruilverkaveling eind jaren '90 van de vorige eeuw zijn er nieuwe mogelijkheden ontstaan waar de avontuurlijk ingestelde wandelaar nu al gebruik van maakt. Een van de compensatieregelingen die deel uitmaakte van de ruilverkaveling was namelijk dat aan het Savelsbos zoomranden toegevoegd werden die voor een natuurlijke overgangszone of bufferzone tussen cultuurland en bos moesten zorgen.

Nieuwe kansen

De gecreëerde overgangszones tussen bos en cultuurgronden zijn eigendom van Staatsbosbeheer en worden aan de westelijke bosrand extensief beweid om zo het open karakter naar het dal te bewaren. Hierdoor zijn ze ook gemakkelijk te belopen en zie je hier en daar al paden ontstaan. Deze zones op zich staan weer in verbinding met de verbindingswegen tussen Gronsveld, Rijckholt en het Savelsbos. Hier en daar zijn de zones met prikkeldraad afgesloten, vreemd genoeg slechts aan één zijde. Aan de ene kant kun je er wel in, maar om er aan de andere kant uit te komen, moet je onder de draad door of erover heen. Onder andere hierover is Sectie Natuur met Staatsbosbeheer in overleg.

Door gebruik te maken van de overgangszones is een groot deel van het ommetje gemakkelijk en tegen lage kosten te realiseren. Het ommetje is

pas écht compleet wanneer we er in slagen een oude waterloop, even ten noorden van Gronsveld, te betrekken bij het plan. Deze waterloop is een uitloper van het droogdal de Dorrenweg en verbindt het Savelsbos met het Maasdal. Vroeger was deze waterloop tevens de weg die de boeren gebruikten om hun perceel te bereiken. Na de laatste ruilverkaveling maakt nog een enkele fruitteler gedeeltelijk gebruik van deze weg. Het resterende deel dreigt dicht te groeien omdat het snoeien van de heggen achterwege blijft en de weg door de steeds verder gaande erosie veranderd is in een modderpad. Het aanbrengen van een silex- of grindverharding en het snoeien van de oude heggen creëert uiteindelijk een "compleet" ommetje.

Criteria

1. Nieuwe mogelijkheden om te wandelen

Het weer toegankelijk maken van de oude waterloop en het openstellen van de overgangszones tussen bos en cultuurland creëert een geheel nieuwe blik op de omgeving. De overgang van het Maasdal naar het hoog gelegen plateau is terrasvormig. De dorpen Gronsveld en Rijckholt zijn ontstaan op het middenteras. De overgangszones bevinden zich een terras hoger waardoor er steeds een mooi zicht is op de dorpen, de stad Maastricht met de Sint-Pietersberg en Observant en op de kalkrotsen van het Belgische Eben-Emael. Belangrijk is ook dat de wandelaar vanaf de zones een prachtig zicht heeft op de zoomvegetatie van het bos.

2. Natuur en landschap

De wandeling laat als het ware een doorsnee zien van de belangrijkste bodemtypes van Zuid-Limburg: löss en krijt. We zien glooiende hellingen en diepe droogdalen (grubben) en we zien een steil hellingbos. De variatie in het landschap vind je terug in het aanbod van plant en dier. Kalkminnende soorten zoals daslook, slanke sleutelbloem en bosrank zijn nooit ver weg. Enorme dassenburchten doen je versteld staan en er is altijd wel een jagende torenvalk of buizerd in de buurt.

3. Instemming grondeigenaren

De grondeigenaren zijn Staatsbosbeheer en Gemeente Eijsden. Met Gemeente Eijsden zijn wij onder andere in gesprek over het verbeteren van een tweetal locaties waar geparkeerd wordt. Parkeren gebeurt nu in het wilde weg waardoor onveilige situaties voor overige weggebruikers

ontstaan. Met Staatsbosbeheer zijn wij in gesprek over het openstellen van de overgangszones.

4. *Lokaal draagvlak*

Als heemkundevereniging zijn wij voor veel dorpsbewoners het aanspreekpunt voor zaken op het gebied van natuur en landschap. Men weet ook dat wij gesprekspartner zijn van Staatsbosbeheer en gemeente. Regelmatig bereikt ons dan ook het verzoek onze invloed aan te wenden voor onder andere het toegankelijk maken van de overgangszones en het begaanbaar houden van diverse kerkenpaden.

5. *Koppeling mogelijk met lokale recreatie*

Het ommetje kan op meerdere plaatsen van start gaan. Dicht bij de route bevindt zich een aantal cafés, een eetcafé, een grand café-restaurant en een restaurant. Momenteel is Stichting Grueles met Gemeente Eijsden in gesprek over het verplaatsen van het streekmuseum naar een van de gebouwen op het kloostercomplex te Rijckholt. Ook Staatsbosbeheer is gevraagd hierin te participeren. Wij zijn van mening dat een belangrijk hoofdstuk over vuursteen, met de prehistorische vuursteenmijn in de directe omgeving, niet mag ontbreken in een dergelijk streekmuseum.

6. *Aansluiting op bestaand wandelpadennetwerk*

Het ommetje kruist op diverse plaatsen lokale wandelingen die gemarkeerd zijn met de bekende gekleurde paaltjes. Al die wandelingen voeren door het Savelsbos. Het ommetje kruist ook de lange afstandwandeling Pelgrimspad deel 2 en de NS wandeling "Maastricht Savelsbos". Ook het Krijtlandpad ligt binnen bereik van het ommetje.

7. *Aansluiting op een ander ommetje*

Door de ligging van de dorpen Gronsveld en Rijckholt ten opzichte van het Savelsbos, de grote lus die het complete ommetje vormt en de diverse verbindingswegen die in het terrein aanwezig zijn, zijn er legio mogelijkheden. Je kunt het zien als twee ommetjes die aan elkaar geknoopt zijn. Het ommetje van Gronsveld en het ommetje van Rijckholt.

8. *Begroting*

Deels zullen de werkzaamheden verricht moeten worden in samenwerking met Gemeente Eijsden en zal er ook een beroep gedaan worden op de algemene middelen. De werkzaamheden zijn onder andere het aan-

brengen van de verharding in de drassige waterloop, het plaatsen van enkele tourniquets, klaphekjes, informatieborden en markering van het ommetje. De begroting is nu nog niet op te maken omdat nog niet duidelijk is welke werkzaamheden door welke instantie verricht worden en ten laste van welk budget deze werkzaamheden dan komen. Hiervoor is nader overleg nodig.

9. *Onderhoud en publiciteit*

Het ommetje wordt onderhouden en beheerd door de eigenaren, Staatsbosbeheer en Gemeente Eijsden. Bij dit onderhoud en beheer kan een beroep worden gedaan op IKL en Stichting Grueles Sectie Natuur. Stichting Grueles heeft nu al enkele poelen en knotbomen in onderhoud en houdt het gebied door middel van een jaarlijkse opschoonactie vrij van zwerfafval. Dit laatste gebeurt in goede samenwerking met Wildbeheer Eenheid Savelsbos. De pers, regionale VVV's en wandelwebsites zullen bij de promotie betrokken worden.



Achterstallig onderhoud "Gröb".

10. Ludieke openingsceremonie

Stichting Gruetes Sectie Natuur onderhoudt goede banden met de basisschool in Gronsveld. Eén keer per jaar staat er een natuurwandeling voor groep 5/6 op het programma. De kinderen van onze eigen basisschool kunnen de opening verrichten. We denken daarbij aan een natuurspeurtocht en het planten van enkele bomen (knotwilgen), in aanwezigheid van lokale en provinciale politici, een delegatie van Staatsbosbeheer en een afvaardiging van IKL.

11. Meer ruimte voor plant en dier

Op de route zijn vele mogelijkheden voor aanplant van bijvoorbeeld knotwilgen en meidoornheggen. Denk hierbij vooral aan de berm van de oude waterloop. Aanleg van een bloeiende akkerrand over een lengte van 400 meter behoort tot de mogelijkheden.

Het ommetje

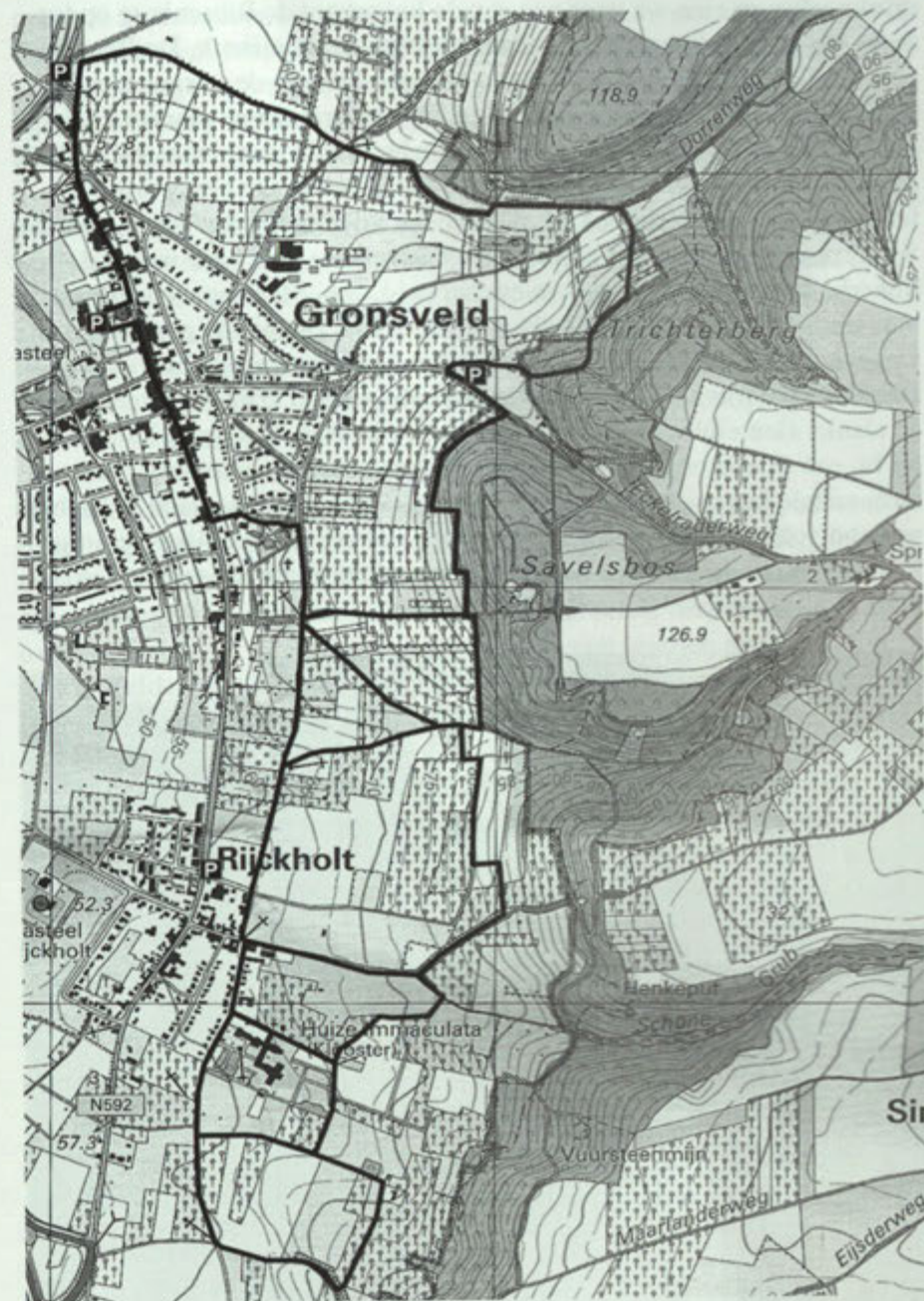
Met het lopen van het ommetje kan op meerdere plaatsen gestart worden. Bij de beschrijving van de route starten we nabij Café de Zwaluw, komende vanuit de richting Maastricht, de entree van Gronsveld.

Startpunt

Door het verleggen van de Rijksweg is er een driehoek ontstaan die sporadisch dienst doet als parkeerplaats. De oude Rijksweg is nog over een lengte van zo'n 75 meter aanwezig. De brede aangrenzende groenstrook is niet als parkeerplaats ingericht met als gevolg dat er een rommelige toestand is ontstaan. Het inrichten van parkeervakken, het plaatsen van enkele banken, tafels en een informatiebord over "het ommetje" zal de kwaliteit van deze plek verhogen.

Meteen aan het einde van deze parkeerplaats start het ommetje. De route gaat hier door een historische waterloop (droogdal of grubbe) die het hoger gelegen plateau verbindt met het Maasdal. De wegen en paden die door dit droogdal voeren zijn nu de zwakke schakel in het geheel. Door achterstallig onderhoud van heggen, bermen en wegverharding is dit deel van de route slecht toegankelijk. Voor het herstellen van heggen en bermen zien wij een taak weggelegd voor IKL, voor het aanbrengen van verharding (silex of grind) denken wij aan Dienst Openbare Werken van Gemeente Eijsden.

Het eerste deel van het pad voert langs akkers (veldleuweriken en geelgorzen) en laagstamboomgaarden. Ook zien we in noordelijke richting de imposante torenmolen van Gronsveld.



Naarmate we het Savelsbos naderen, passeren we enkele knotwilgen en drinkpoelen en zien we voor ons aan de linkerkant de Riesenbergrand opdoemen. We zien de voormalige boswachterswoning De Beuk. De Beuk is gebouwd in 1849 en bewoond tot in de jaren '60 van de vorige eeuw. De helling is van het type kalkgrasland en herbergt zeldzame planten zoals nieskruid, zwarte toorts, pijlscheefkelk en hartbladzonnebloem. De helling wordt extensief begraaasd door Mergellandschappen. Op een warme lenteavond in juni is dit ook dé plek om het vliegend hert waar te nemen. We vervolgen ons pad en komen in het Savelsbos aan waar we op de linkerhelling een oud gebruik in ere hersteld zien. Staatsbosbeheer past hier sinds enkele jaren weer hakhoutbeheer toe. De lage begroeiing is weggehaald en enkele mooie bomen (overstaanders) zijn gebleven. Daardoor komt er meer zonlicht op de bosbodem en krijgen planten zoals de slanke sleutelbloem en de eenbes betere kansen. Verderop komen we uit bij een driesprong (viersprong als we het bospad meetellen), passeren weer enkele knotwilgen en lopen via een klaphekje het weiland in. In het weiland volgen we het pad richting bos en daarna in westelijke richting. Rechts van ons hebben we een prachtig uitzicht op de Riesenbergrand en de Beuk.



Uitzicht op de Beuk.

We verlaten het bos weer bij het informatiebord van Staatsbosbeheer, nabij de Eckelraderweg. Op deze plek kan eveneens een startpunt gecreëerd worden. Met Gemeente Eijsden en Staatsbosbeheer hebben we al vaker van gedachten gewisseld over herinrichting van dit punt. Nu is het een verwaarloosde morellenplantage waar kriskras wordt geparkeerd en veel rommel wordt achtergelaten.

We volgen het rijwielpad over een lengte van 100 meter en gaan bij de bosrand aangekomen meteen rechts, de overgangszone in. Op deze plek moet een tourniquet worden geplaatst. Links zien we een weelderige zoomvegetatie (bosrank) en een grote dassenburcht. Aan onze rechterzijde zien we een grote boomgaard (± 4 ha) waar recentelijk laagstamdoor hoogstamfruit is vervangen. Ook hier weer het prachtige uitzicht over het Maasdal.

We steken de onverharde Saovelsweg over en vervolgen ons pad over de overgangszone in zuidelijke richting. De Saovelsweg kan worden gebruikt om het ommetje in te korten. Even verderop komen we uit in de Sjëcheldergröb, slaan hier linksaf en even verderop weer rechts de overgangszone in. Ook hier moet een tourniquet worden geplaatst. Via de Sjëcheldergröb is een afkorting van het ommetje mogelijk. Ook in deze bosrand bevindt zich een grote dassenburcht. Hier hebben de dassen in hun bouwdrift al een deel van de overgangszone in gebruik genomen. Aan het einde van dit stukje bosrand komen we aan in een oude hoogstamboomgaard. Het unieke aan deze boomgaard is dat hij voor de helft bestaat uit walnoten. Aan de ingang van deze boomgaard staat een eeuwenoude zomereik, een prachtexemplaar! De boomgaard grenst aan een holle weg, de Sjtëibrik. Via een oude en nog te herstellen inrit is een verbinding met de Sjtëibrik mogelijk. Ook de Sjtëibrik kan weer gebruikt worden om het ommetje in te korten.

Op de Sjtëibrik gaan we rechts en volgen deze weg tot aan de driesprong met zitbank. De Sjoen Gröb, de Eenkepöt en de vuursteenmijn zijn niet veraf. Wij gaan hier links en meteen weer rechts, een kerkenvoetpad op richting Rijckholt. Het oude zustersklooster zien we voor ons liggen. Binnenkort wordt naar alle waarschijnlijkheid het streekmuseum van Stichting Grueles in een van de bijgebouwen van het klooster gevestigd. We volgen de weg achter het klooster in zuidelijke richting en op de T-splitsing aangekomen gaan we links, richting bos. Bij de afrastering

aangekomen gaan we de overgangszone weer in (nieuw te plaatsen tourniquet) en lopen verder in zuidelijke richting tot we aankomen op Dommelsgraaf. Hier is het keerpunt van het ommetje. Dommelsgraaf is een schoolvoorbeeld van een holle weg. We volgen deze weg in dalende, westelijke richting en zien aan weerskanten het resultaat waar dassen met hun bouwdrift toe in staat zijn. Deze kraamburchten zijn er volgens de overlevering "altijd" al geweest. We volgen Dommelsgraaf tot we aan de verharde Voerenweg komen. De Voerenweg is eeuwenlang de belangrijkste verbindingsweg geweest met de Belgische Voerstreek en het land van Herve.

Op de Voerenweg gaan we rechts, richting Rijckholt. We passeren weer het zustersklooster, nu aan de voorzijde (bezoek streekmuseum?) en zien voor ons een forse zomereik opdoemen. Deze eik is in 1909 geplant bij gelegenheid van de geboorte van prinses Juliana. In de volksmond heet deze boom dan ook de Juliana-eik. Onderweg hebben we al enkele veldkruizen gezien en ook op de Juliana-eik is er een bevestigd.

We vervolgen de weg in noordelijke richting en aan het einde van de bebouwde kom zien we links een eetcafé liggen. Dit is tevens een plek waar met het ommetje gestart kan worden.

De Voerenweg volgend in noordelijke richting passeren we een veldkapel. Je treft hier altijd brandende kaarsjes aan en een schietgebedje later bereiken we Gronsveld.

Het ommetje gaat verder door het Europapark richting Rijksweg. Het Europapark is aangelegd in de jaren dertig van de vorige eeuw als Klokke Roeland, met J.P. Fokker uit Wassenaar als architect. Kenmerkend voor de ontwerpen van deze architect zijn de vele bouwkundige elementen die hij toepaste en de zichtlijnen die overal in het park waarneembaar zijn. Het park is enkele jaren geleden door toedoen van Stichting Grueles door Gemeente Eijsden geheel gerestaureerd. Voor het gebouw wordt nog gezocht naar een nieuwe bestemming.

Op de Rijksweg aangekomen gaan we rechts, in noordelijke richting. We zien de typische lintbebouwing die een gevolg is van het bouwen op het smalle middenterras. We passeren het poortgebouw van het kasteel en gaan links het Gronsvelder Kerkplein op en krijgen een mooi zicht op het kasteel en de kerk. Via de andere weg verlaten we het Kerkplein en vervolgen de wandeling in noordelijke richting. We zijn nu bijna bij het



Uitzicht op Gronsveld.

eindpunt en passeren nog een restaurant, een grand café en het café nabij het startpunt.

Het ommetje is in totaal 8,5 kilometer lang. Door de vele afkortingsmogelijkheden biedt het ommetje echter voor elk wat wils. Het is uitermate geschikt voor nordic walking en leent zich uitstekend voor het houden van plant- en vogelexcursies. De zoomvegetaties zijn zeer vogelrijk. Ontmoetingen met spotvogels, grauwe vliegenvangers, boomklevers, tuinfluiters en zelfs middelste bonte spechten behoren tot de mogelijkheden.

Tot zover het uittreksel van het plan. Het complete plan van het ommetje ligt voor iedereen bij Sectie Natuur ter inzage.

Onderdeel van het ingediende plan was een stafkaart waarop de route is ingetekend en een cd-rom met een vijftigtal foto's van de route.

De uitslag

Op 29 maart 2007 vond de prijsuitreiking plaats in het hoofdkantoor van de Media Groep Limburg te Sittard. Uit de 26 provinciale inzendingen

had de jury, onder leiding van gedeputeerde Herman Vreken, de inzending van Vereniging Dorpsbelangen Tungelroy als beste gekozen. Na een sanering van de ernstig vervuilde bodem van de Tungelroyse beek en het herstel van de natuurlijke bochten had men de restanten van een Romeinse houten brug blootgelegd. De Vereniging Dorpsbelangen had zich ten doel gesteld een replica van de Romeinse brug over de Tungelroyse beek te realiseren om zodoende bij te dragen aan de ontsluiting van het beekdal en een nieuwe rondwandeling, het ommetje, mogelijk te maken. In onze ogen een terechte winnaar.

De overige deelnemers aan de prijsvraag kregen van het provinciale bestuur te horen dat op korte termijn een haalbaarheidsonderzoek zou worden uitgevoerd om te bezien of er nog meer ommetjes gerealiseerd konden worden.

Medio juni werden wij door IKL telefonisch geïnformeerd dat het provinciale bestuur ons plan met 6.000 subsidieert, mits er sprake is van een medefinanciering door Stichting Grueles van 3.000. Deze medefinanciering mag ook in uren voor zelfwerkzaamheid worden bijgedragen. Men ging zeer voortvarend te werk want uiterlijk 1 juli moest een uitgewerkt projectplan en begroting bij de provincie binnen zijn. Inderhaast zijn vervolgens afspraken gemaakt met IKL te Roermond, Staatsbosbeheer te Schin op Geul-Gerendal en Gemeente Eijsden.

Van IKL kregen we duidelijke instructies hoe we de begroting moesten opstellen en over welke zaken we met Staatsbosbeheer en Gemeente Eijsden nog overeenstemming moesten verkrijgen.

Zowel Staatsbosbeheer als Gemeente Eijsden waren door ons al in een vroeg stadium over ons plan geïnformeerd en, zoals ons toen werd meegedeeld, werd het plan positief ontvangen. Nu was het echter zaak om snel tot definitieve afspraken te komen. Verheugd waren wij dat zowel Staatsbosbeheer als Gemeente Eijsden bereid werden gevonden op korte termijn met ons te bespreken hoe het projectplan op elkaar afgestemd kon worden.

Staatsbosbeheer stelde uiteindelijk voor om de route op enkele punten aan te passen. Zo bleek ons aanvankelijke plan om de gehele overgangszone te volgen niet gewenst. Met name ten aanzien van de verbinding tussen de Daor en de Kampweg werd gevraagd de route via het bestaande pad, van weiland naar bosrand en via bosrand naar de parkeerplaats aan de Kampweg te laten lopen.

De geplande verbinding tussen Sjtèchelder en Sjtèibrik wenste men ook te


wijzigen omdat Staatsbosbeheer de voorbereidingen voor de aanleg van een nieuw verbindingspad al heeft afgerond en de uitvoeringswerkzaamheden op korte termijn zullen beginnen. Dit nieuwe pad loopt evenwijdig aan de overgangszone waarop wij in eerste instantie de route hadden gepland, maar vanwege de aanwezigheid van een grote dassenburcht is gekozen voor een nieuw aan te leggen pad.

Een laatste aanpassing heeft betrekking op het zuidelijkste deel van de route, de verbinding tussen Dommel en Dommelsgraaf. Dit gebied is nog in eigendom van Waterleiding Maatschappij Limburg en staat op de nominatie om overgedragen te worden aan Staatsbosbeheer. Zodra de overdracht een feit is, wordt ook dit gebied opnieuw ingericht en kan een verbindingspad tussen Dommel en Dommelsgraaf gerealiseerd worden.

Gemeente Eijsden was eveneens enthousiast over het ingediende plan en heeft op zowel bestuurlijk, ambtelijk en uitvoerend niveau medewerking toegezegd. Deze medewerking is enorm belangrijk omdat een wezenlijk onderdeel van het ommetje, de "Gröb" vanaf de parkeerplaats aan de Molenweg/Rijksweg tot aan de Daor, in zeer slechte staat verkeert en bij uitblijvend onderhoud uiteindelijk aan de openbaarheid onttrokken wordt. Bovendien is dit eveneens een unieke gelegenheid om de parkeerplaats aan de Molenweg/Rijksweg, die dienst zal doen als start- en informatiepunt van het ommetje, op te waarderen en zo de entree van Gronsveld te verfraaien.

Na afronding van de gesprekken met Staatsbosbeheer en Gemeente Eijsden hebben wij het projectplan en de begroting bij IKL ingediend. Inmiddels hebben wij van IKL vernomen dat, na een kleine wijziging in de begroting, de aanvraag conform de richtlijnen is ingediend. Het wachten is nu op de definitieve toewijzing zodat met de verdere voorbereidende werkzaamheden kan worden begonnen. Het streven is dat het ommetje "Tussen Gronsveld-Rijckholt en Savelsbos" in het voorjaar van 2008 met een feestelijke happening wordt geopend.

Hub. Reumers



Kên d'r hön nog

Mathieu Dassen en Maj Lardinois



Mathijs Hubertus Dassen werd geboren op 13 april 1905 in Rijckholt. Hij was de op een na oudste zoon uit een gezin van 12 kinderen (drie kinderen overleden op jonge leeftijd). De ouders, Fréns Dassen en Marjanneke Roosen (zie artikel 6^e jaargang nr. 4), waren eenvoudige boeren, die woonden in de huidige Steenstraat, thans het huis van de fam. Sleijpen, in Rijckholt. Mathieu ging naar de lagere school in Gronsveld. Aan zijn kinderen vertelde hij later dat dit destijds geen pretje was. Er was nogal wat strijd tussen de jeugd van Gronsveld en Rijckholt. De Gronsveldse jongeren joegen elke schooldag de Rijckholtse jongens op tot buiten Gronsveld. Dagelijks moesten Mathieu en zijn schoolkameraden rennen om een pak slaag te ontlopen. Toen Mathieu elf jaar was moest hij met zijn broer Fréns naar Visé om daar Franse les te volgen. Mathieu deed dat met veel tegenzin want hij was liever op de boerderij tussen de dieren. Tegen zijn broer Fréns zei hij: "Wat môt v'r noé Fraans liere, ién Riékelt kalt g'ne mên's Fraans." Zoals in die tijd gebruikelijk werden kinderen direct na de lagere schooltijd thuis ingezet op de boerderij. Mathieu vond dat niet erg. Hij was een echte buitenmens



Mathieu als jongeman.



Mathieu en Maj getrouwd..



..en op huwelijksreis in Lourdes.



V.l.n.r. Frans, Mathieu, Jean, Maj met Jeu en Eugène.

en kon genieten van het landschap en de dieren. Al vroeg kreeg Mathieu enkele duiven, die hij hield in een schamel hok van fruitkisten. De duivensport werd een hobby die hij tot zijn dood zou blijven uitoefenen. Fréns Dassen, zijn vader, verrichtte naast zijn activiteiten op de boerderij ook hand- en spandiensten met zijn paard en wagen. Hij sleepte bomen uit het Savelsbos met de mallejan (d'n trêkbal) en vervoerde ook andere goederen zoals melk naar Maastricht. Toen het paterklooster in Rijckholt werd verbouwd, haalde Mathieu de bakstenen uit Luik. Op de heenweg zat hij op de bok. Op de terugweg echter moest hij lopen omdat de paarden de hellingen maar moeilijk genomen kregen. De afstand van 27 kilometer legde hij op klompen af. Bij de paters werden de stenen afgeladen. Daar werd ook door de vrouwen het eten voor de werklieden gebracht. Omdat de paters geen vrouwen in het klooster mochten binnenlaten, werd het eten aan de poort neergezet. Vaak viel het dan ten prooi aan loslopende honden. Mathieu bleef tot zijn huwelijk bij zijn ouders "iën 't sjtrëutsje" wonen. Hij leerde zijn vrouw kennen in Gronsveld bij Juliëtte en Zjanneke Spronk. Deze waren burens en bevriend met Nelia Mingels-Lardinois. Haar zus, Marie Anna Hubertina Lardinois (Maj), geboren op 9 novem-



Mathieu helpt het rustaltaar opbouwen. Mathieu en Jef Spronck (van Pietsje), vooraan zoon Hub.



Het rustaltaar tijdens de processie.



De kinderen. Achter v.l.n.r. Eugène, Jeu, Jean. Voor v.l.n.r. Wil, Frans met Maria, Hub.

ber 1907 in Oud-Vroenhoven, kwam regelmatig op bezoek en een van deze bezoeken leidde tot de vrijage en het huwelijk. Ze trouwden op 11 mei 1937 in Caberg. Ze gingen op huwelijksreis naar Lourdes met hun vriend Wöm Bronckers en echtgenote uit Rijckholt. Later had Mathieu er spijt van dat hij tijdens deze reis geen bezoek had gebracht aan zijn zus Nêt die in een klooster in Pellevoisin zat. Hij zou haar namelijk nooit meer zien. Het pas getrouwde stel kocht de boerderij aan de Dorpsstraat 28 in Gronsveld (thans Rijksweg 12) voor 3400 gulden. Dat was een hoop geld in die tijd maar met steun van oom Zjang Roosen, die nog burgemeester van Rijckholt was geweest (hij schoot de helft voor), kon de koop doorgang vinden. Zijn hele verdere leven bleef Mathieu op deze plek wonen.

Veel oud-Gronsveldenaren noemen de splitsing Rijksweg-Kampweg in Gronsveld nog steeds "aon of bié Mathieu Dassen". Daar werden alle kinderen van Mathieu en Maj geboren. In 1938 Frans, in 1939 Eugène, in 1940 Jean, in 1942 Jeu, in 1944 Hub, in 1946 Wil en in 1948 Maria. Tussendoor werd in 1943 nog een tweeling geboren (Lyda en Jeannette) die slechts zeven dagen oud werd. Hun op een na jongste zoon Hub was geboren met een hartafwijking en moest al op 6-jarige leeftijd geopereerd



Aardappeloogst met Mathieu, Maj en kinderen.

worden in een ziekenhuis in Utrecht. De pastoor kwam moeder Maj zeggen dat ze niet hoefde te vasten omdat ze het al zwaar genoeg had. Via Maj kwam Mathieu aan een stuk land aan de Kampweg tegenover Vëus Houben dat eigendom was van de familie Schreinemacher uit Maastricht. Dat stuk land kwam vrij van pacht en omdat Maj jaren bij bekenden van deze familie had gewerkt, kreeg zij de voorkeur. Het stuk was jarenlang in gebruik geweest als voetbalveld van het vermaarde GSV. Met de opbrengst van de oogst van dit perceel werden weer andere stukken land gekocht of gepacht. Een van deze nieuwe stukken was gelegen aan de Voerenweg, achter het huis aan de Rijksweg, waar nu Jan Waber woont. Het perceel was laag gelegen en liep vooral bij hevige regen onder water dat vanuit het Savelsbos, via de Sjêggelder

Gröb hier naar toe liep. Op een dag was het gehele weiland wit gekleurd. Een vreemd verschijnsel dat zich daarna steeds vaker herhaalde. De melkfabriek van Eckelrade (Sint-Barbara) bleek de oorzaak doordat het spoelwater van machines en opslagtanks via de "Sjêggeldergröb" geloosd werd. Daardoor kwamen de fruitbomen te vaak en te lang in het water te staan en werden ziek of gingen dood. Mathieu spande daarom een rechtzaak aan tegen de melkfabriek. Na heel veel jaren procederen werd uiteindelijk een schijntje van de schade vergoed.

De boerderij, een gemengd bedrijf, bleef groeien. Fruit plukken was een specialiteit van Mathieu. Hij kon erg goed met de hoge ladders omgaan en plukte het fruit uit de toppen, waarbij hij de ladder boven in de boom vastbond.

In 1956 kocht Mathieu een tractor maar omdat hij een echte dierenliefhebber was, werd het paard nog niet direct van de hand gedaan. Elk kind had een "eigen" koe: werd deze koe geslacht of verkocht dan werd er voor dat kind een bedrag op het spaarboekje gezet. Eén oud gebruik werd nooit overgeslagen: elk jaar werd op kerstavond een mand bieten extra gesneden (aangevuld met ander voer). Deze werd in de heilige nacht buiten gezet en later uitgedeeld aan het vee.

Mathieu was een gelovig mens. 's Zondags nam hij in de kerk plaats op



Mathieu met zijn paard en wagen.



De wei aan de Kampweg onder het Savelsbos.

“d’n oksaol” omdat hij van daaruit zijn kinderen goed in de gaten kon houden. Met de Bronk zorgde hij, geassisteerd door buurtgenoten, dat elk jaar het rustaltaar voor zijn voordeur werd opgebouwd en versierd.

De kinderen hielpen allen mee met het werk op de boerderij. Mathieu was hierbij hun voorbeeld en zelfs toen hij de zestig gepasseerd was, hadden de kinderen de grootste moeite hem bij te benen. Mathieu was een eenvoudig man. Hij kwam zelden in een café. Met de bronk of de kermis ging hij wel eens het dorp in maar dat was meer uitzondering dan regel. Mathieu was een stevige roker van zowel sigaren als sigaretten en had altijd een “sjteumpke” in de mond. Hij kwam nooit bij een dokter maar toen hij voor de tweede keer een longontsteking had, werd toch een arts ontboden. Deze raadde hem aan om minder sigaretten te gaan roken. Vanaf deze dag rookte Mathieu elke dag vijf sigaren, geen zes. Twee ’s morgens, twee ’s middags en één ’s avonds.

Hij had eigenlijk maar één hobby en dat waren zijn duiven. Hij haalde in zijn hele duivencarrière nooit een eerste prijs. Een keer zou dat wel gelukt zijn, ware het niet dat Mathieu naar een feest ter ere van zijn zus Lies was, die uit Vietnam in Rijckholt op bezoek was. Toevallig waren er



Op weg naar de kerk. V.l.n.r. Fons van den Boorn (Pompom), Mathieu, ?? Joskin.

pas nieuwe duivenklokken in gebruik genomen. Degene die deze dag zijn duiven zou klokken, was nog niet bekend met de werking ervan en klokte verkeerd. Dit kostte Mathieu de eerste prijs. Toch speelde hij goed met zijn duiven en hij werd zelfs een keer periodekampioen. Hij wist precies wat zijn duiven konden en in welke conditie zij verkeerden. Als zij niet goed waren, liet hij ze “vuur port” meegaan (zonder mee te dingen naar een prijs, alleen het vervoer hoefde betaald te worden). Theofiel Goessens vond dit vreemd en vroeg in het inzetlokaal, café Scheepers, of hij geld op de duiven mocht inzetten. Mathieu stemde in maar verzekerde hem: “dat maog, meh ze mäoke toch niks.” De duiven, die de week daarvoor nog prijzen haalden, bakten er die dag inderdaad niks van. De week daarna vielen dezelfde duiven wel weer in de prijzen. Theofiel Goessens begreep daar maar niks van.



Maj voert het paard.

Mathieu keek uit naar zijn vijfenzestigste verjaardag. "Dan gaon ich de gaansen däog uöver 't breer hange" zei hij om aan te geven dat hij vanaf dan niks meer zou doen. Mathieu bemoeide zich weinig met het huishouden, dat liet hij aan Maj over. Het huis van Mathieu en Maj leek wel een pension want ondanks de grootte van zijn eigen gezin was er nog plaats voor andere gezinnen, zoals dat van Zjëun Mingels en zijn vrouw Trees. Daarnaast waren er altijd wel kinderen uit de buurt en zelden werd er gegeten zonder "vreemden" aan tafel. Mathieu ging elk jaar met zijn kinderen en hun vriendjes te voet naar optochten kijken of naar het circus in Maastricht. Met zijn vriend Wöm Vaessens ging hij vaak wan-



Mathieu op zijn oude dag (met sigaar nr. 3).

delen en fietsen. Een keer per jaar ging hij met Wöm op de fiets naar het bedevaartsoord Scherpenheuvel. Een pak wafels en droge worst nam hij mee als proviand. In Scherpenheuvel werd steevast een nieuwe pijp voor zijn vader Fréns in Rijckholt gekocht.

Op eerste Kerstdag 1976 stierf zijn vrouw Maj. Een paar jaar eerder had ze al eens een hersenbloeding gehad. Na haar overlijden was Kerstmis nooit meer hetzelfde, niet voor de kinderen en helemaal niet voor Mathieu. Hij was toch al een man van weinig woorden en was het liefst alleen. Tegen zijn zoon Jeu zei hij in februari 1979: "Ich hoëp dizze maand nog te sjterve en 't leefste op 't doéves." Op Aswoensdag 28 februari 1979 werd Mathieu gevonden op zijn duivenhok. Hij had natuurlijk zijn sigaar nog in de mond. Hij werd bij zijn vrouw begraven op het oude kerkhof van Gronsveld.

Frans van de Weerd

Copyright Stichting Grueles.

Secretariaat: Rijksweg 92, 6247 AK Gronsveld. tel. 043 - 4082880. Internet: www.grueles.nl

Abonnementen-administratie: Brikkenoven 1, 6247 BG Gronsveld. tel. 043 - 4083288.

U kunt zich abonneren op ons tijdschrift door € 12,- over te maken op Rabobank Gronsveld, rek.nr. 11.75.15.000 of Postbank 25 35 375 t.n.v. Stichting Grueles. Losse nummers € 4,-.

